

SAR

ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΕ
ΜΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1937

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΕ ΜΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΥΠΑΡΕΞΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΕ
ΜΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑ

ΑΘΗΝΑ 1937

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Νομίζω πώς ή σημερινή 'Ελλάδα μπορεί να κρίνει τὸ λεγόμενο δυτικὸ πολιτισμὸ· μπορεί καὶ πρέπει νὰ κρίνει τὸν τέτοιο πολιτισμὸ, ἂν θελήσει νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιρροή πού ἡ ἴδια Εὐρώπη ἐξάσκησε πάνω μας ἕναν ὀλάκερο αἰῶνα, κ' ἐπιθυμήσει νὰ βρεῖ τὴν καθαρότητα μιᾶς παρθενικῆς θέας καὶ τὸ αὐτοῦσιο κάλλος τῆς δικῆς μας χώρας καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς κριτήριου ἀλήθειας γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς γῆς.

Ἡ ἀγανάχτηση πού τώρα καὶ τριάντα χρόνια δοκίμαζε ὁ Περικλῆς Γιαννόπουλος ἀγνάντια στοὺς «Φράγκους» δὲν ὠφελεῖ· πρέπει ν' ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴν ὅσο πιὸ συγκεκριμένη (καὶ ἥσυχη) συνείδηση τῆς ἀνωτερότητάς μας καὶ ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη τῶν σκοτεινῶν σημείων τῶν γηρασμένων Εὐρωπαίων. Προπάντων τὶς ἀρρώστειές τους ἐκεῖνες πού μήτε οἱ ἴδιοι ὑποψιάζονται καὶ σχεδὸν ποτὲ δὲν ἀναφέρουνε, χρειάζεται ἐμεῖς νὰ προσέξουμε. Χωρὶς κακεντρέχεια ἢ παρατήρηση, ἀλλὰ ἐπίμονη καὶ διαυγής.

Σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα νὰ εἴμαστε οἱ πιὸ διαπεραστικοί· ἰδιαίτερα στὴ φιλοσοφία, πού τείνει ἀπὸ τώρα νὰ γίνει καὶ βέβαια θὰ γίνει θεωρία θρησκείας καὶ πράξη, τὸ παράδειγμα τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ ἀνθρώπινου βίου. Ὅφείλουμε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ ξαναποκτήσουμε πρῶ-

τοι άπλές περιεκτικότερες ρήσεις όμοιες κατά τó σχήμα μ' εκείνες που έδωκαν στην άρχαιότητα οί έφτά σοφοί, ρήσεις που δέ θ' άποτελοϋν χάσμα ανάμεσα πράξη και πράξη, δέ θά δηλητηριάζουν δέ θά βαραίνουν δέ θά έμποδίζουν τή ζωή και τή δημιουργία· φιλοσοφία που θά είναι χτήμα όλων τών Έλλήνων, και όλων εκείνων τών ανθρώπων που από τήν Ελλάδα θά ζητάνε τή σοφία.

Ό Γκαίτε δέν είναι πιά για μās τó ιδανικό του δημιουργού που ή πλησιέστερη ιστορία παρουσιάζει· τονίζω τούτο γιατί οί σύγχρονοι "Έλληνες οί πιό ειλικρινά ποθοϋντες τήν αναγέννηση τής χώρας τους, τρέφουν μιá τέτοια βαθειά φιλοσοφική πλάνη· τί χρωστάει ό Γκαίτε στο Σπινόζα είναι γνωστό· δέν έχει όμως, φαντάζομαι, είπωθει πώς τó σύμπαν του Σπινόζα είναι κιάλας στη στοιχειωδέστερη μορφή του τó σύμπαν του Γκαίτε, και πώς ό γερμανός ποιητής δέν κατασταλάζει σε μιάν ένατένιση τής πραγματικότητας που νά μήν έμπεριέχεται, βαλμένη σ' ένα αϋστηρότερο ρυθμό και προικισμένη με μιá αιδώ λατρείας που ό όλύμπιος ποιητής άγνοεί, στο σύστημα του Σπινόζα. Μήτε ό Σαίξπηρ μήτε ό Γκαίτε προσθέτουν κάτι τó άναγκαίο στην άνησυχία του σύγχρονου ανθρώπου· στην άνησυχία εκείνη που δέ βρήκε δέν έχει καιρο για ήρεμη άπουσία από τó πρόβλημα ζωής και θανάτου ενός πολιτισμού που από σένα έξαρτάται άν θά γεννηθεί ή άν δέ θά γεννηθεί ποτέ.

"Ίσως μονάχα ό Ντοστογέφσκι ανάμεσα στους πρόσφατους δημιουργούς μās πείθει νά σταματήσουμε λίγο πιότερο τήν προσοχή μας· ό Ντοστογέφσκι άπαντώντας σ' αιώνια έρωτήματα ξεπερνάει τά όρια τών τελευταίων φιλοσοφιών, εκείνων άπ' όπου δύσκολα ξεφεύγει για άλλα όρια ό σημερινός άνθρωπος· κ' έχω ύπ' όψη μου τους Χέγκελ Κίρκεγκωρντ Νίτσε. Γιατί ό Ντοστογέφσκι σήκωσε καθ' όλο τó πλάτος τής ψυχής του, σάν πρωταρχικό και συνολικό πρόβλημα του πολιτισμού, τó πρόβλημα του Χριστιανισμού. Κ' ή πράξη του υπήρξε πράξη γερού ανθρώπου, ανθρώπου που νιώθει τήν μοίρα του λαού του δική του μοίρα, ανθρώπου που

δὲ γύρεψε τὴ μοναξιά σὰ δύναμη ὅπως οἱ Κίρκεγκωρντ
καὶ Νίτσε.

Ἐγώ, σάν Ἕλληνας, βλέπω τὴν ἀπόστασή μου ἀπὸ
τὸ Ντοστογιέφσκι· νιώθω πὼς μποροῦσε νὰ εἶχε πεῖ μὲ
περισσότερη λιτότητα ὅσα εἶπε· ἀλλὰ θὰ μ' ἐνδιαφέρει
καὶ θὰ ἐξακολουθήσει νὰ μ' ἐνδιαφέρει ἐφ' ὅσο δὲ θὰ
ἔρθῃ ἄνθρωπος ποὺ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν ὀριστικῶν
σκέψεων ἐκείνου θὰ τονίσει, ἢ μιὰν ἄλλην ἀναγκαιότητα
ἀκόμα πιό πλατειά... Πάντως, καὶ σήμερα, τὸ πρόβλη-
μα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι τὸ κοινὸ πρόβλημα αὐτοῦ
τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α
ΤΟ ΕΓΩ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΕΓΩ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ

“Ο,τι πρώτα από καθετί άλλο ενδιαφέρει την ώριμη συνείδηση (τόν άνθρωπο που από τη συνείδηση ξεκινώντας γυρεύει ν’ αποκτήσει έναν άκέραιο εαυτό του) είναι ή πραγματικότητα, ή πραγματικότητα—ύπαρξη. Η συνείδηση δὲ ζητᾷ ἕνα σύμπαν, που τότε είναι και τότε δὲν είναι, ἕναν κόσμο που ἐξαρτᾶται εἴτε ἀπὸ ἕνα νόμο διαλεχτικῆς που τὸν ἴδιο ὑπερέχει, εἴτε ἀπὸ μιὰ εὐρύτερη πραγματικότητα που κλείνει μ’ ἐπιμονὴ τὸ μυστικὸ της σὲ μᾶς· ἡ συνείδηση (σὺν ἄνθρωπος δυνάμει ἀκέραιος) δὲ γνωρίζει νόμους σ’ αὐτὴν ἐξωτερικούς, δὲν ὑποθέτει μιὰ ἄγνωστη πραγματικότητα γιὰ νὰ θεμελιώσῃ τὴ δική της· κι ὁ λόγος εἶναι που ἡ ἴδια ἀποκλείει νόμους ἐξωτερικούς πραγματικότητας ἐξωτερικῆς, και γιὰ τὴ φύση της ἔτσι τὸ θέλει και γιὰ τὴ πραγματικότητα—ύπαρξη, γιὰ νὰ γίνῃ τέτοια, γιὰ νὰ γίνῃ δηλαδὴ συνολικὴ ἀπόλυτη πραγματικότητα, ἀπαρνείται κάθε ἄλλην πραγματικότητα, τόσο σὺν ὑπόστασι, μιὰ ὄντας ἢ ἀλήθεια, ὅσο σὺν ὑπόθεσι, γιὰ τὴ συνείδηση γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν εαυτό της δὲν τῆς χρειάζεται τὸ ψέμα μήτε καν σὺν μέσο.

Ἡ συνείδηση θέλει ὀλάκερῃ τὴν ἀλήθεια, γι’ αὐτὸ θέλει τὴν πραγματικότητα—ύπαρξη· ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ζῆσῃ τὴ ζωὴ του λογικᾶ και σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς δυνατότητες τῆς καθολικῆς του φύσης πρέπει νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴ δική του πραγματικότητα, πραγματικότητα—ύπαρξη, μόνον πραγματικότητα.

Ἄλλὰ ἡ συνείδηση, μέσα στὴν ψυχικὴ ἱστορία τοῦ κάθε ἀνθρώπου, δείχνεται ἀρχικὰ (καὶ κάποτε ὄχι μόνο ἀρχικά, ἀλλὰ καλύπτει ὅλο ἓνα βίο) σὰ γνώση, σὰ γνώση τοῦ ἀντικειμένου γιὰ τὸ ἀντικείμενο, σὰν πιστοποίηση ἑνὸς κόσμου ξένου πρὸς τὸ δικόν μας κόσμο καὶ πού μ' αὐτὸν ἐμεῖς ἐρχόμαστε σιγά-σιγά σὲ μιὰ μυστηριώδη ἀνεξιχνίαστη ἐπαφή. Γιὰ νὰ τὰ ποῦμε ἀπλοῦστερα, ἡ πρώτη γνώση τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι συνάμα κρίση, κ' ἔχει τὴ σημασία μιᾶς ἀπάντησης πού δίνει ἡ συνείδηση σ' ἓνα δικό της ἐρώτημα, εἶναι ἡ γνώση τῆς ταυτότητας $A=A$. Ἡ συνείδηση βεβαιώνει τὸν ἑαυτό της πὼς κάτι, ἄσχετο πρὸς αὐτήν (ἄσχετο ὄντολογικά, ὄχι βέβαια γνωσεολογικά ἡ συνείδηση δὲ μπορεῖ νὰ παραδεχτεῖ ποτέ εἰλικρινὰ πὼς εἶναι ἓνα ἀτλὸ A , ἀλλὰ συνάμα δὲ μπορεῖ ν' ἀποτρέψει ἡ πρώτη γνώση τῆς νὰ θέτει κίβλας κάτι ἔξω ἀπ'αὐτήν), ὑφίσταται τὸ κάτι αὐτό, γιατί ἡ συνείδηση μονάχα ἀνάμεσα στὰ ἀπόλυτα κινεῖται, διατυπούμενο μὲ τὴν ταυτότητα $A=A$, ἔχει κίβλας τὴ σημασία μιᾶς πραγματικότητας πού δὲν εἶναι ἡ δική μας, καὶ κατὰ συνέπεια γίνεται ἡ ἀφορμὴ ἑνὸς δυισμοῦ, ἀπ' ὅπου ὀφείλουμε νὰ ξεφύγουμε, ἂν θέλουμε ἡ συνείδηση ν' ἀποκτήσει τὴν πραγματικότητα—ὑπαρξη, ἂν θέλουμε ἀπλῶς ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸ βίο του νὰ γυρέψει χωρὶς διαταγμοὺς μονάχα τὸν ἑαυτό του.

Ἡ γνώση εἶναι γνώση μονάχα τῆς ταυτότητας $A=A$. Ἡ γνώση εἶναι οὐσιαστικὰ μονάχα γνώση τῆς ταυτότητας $A=A$ γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού ἀπόλυτη πραγματικότητα θεωρεῖ τὴν ὑπαρξη. Ἡ ἀρχὴ τῆς μὴ ἀντίφασης (δηλαδή ἐκείνη πού στὴν τυπικὴ λογικὴ ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὴν ἀρχὴ τῆς ταυτότητας), τὸ A πού δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι $-A$, τοῦτο δὲν ἐνδιαφέρει μύχια τὸν ἄνθρωπο, γιατί δὲν εἶναι γνήσια γνώση. Δὲν εἶναι καθαρὴ γνώση, γνώση σὲ ἄμεση ἐπαφή μὲ τὴ συνολικὴ πραγματικότητα μὲ τὴν ὑπαρξη· ἀλλὰ ἡ πρώτη προσπάθεια ἀνάλυσης τῆς γνώσης σὰν μέρος (στὸν Ἀριστοτέλη) ἢ σὰν ὅλον (στὸ Χέγκελ καὶ στὸ Τζεντίλε) τῆς πραγματικότητας θεωρούμενης χωριστὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο· συνάμα εἶναι ἡ πρώτη

πράξη τῆς γνώσης σὰ νὰ μποροῦσε αὐτὴ μόνη τῆς νὰ ἔχει μιὰ ἀναγκαῖα σχέση μὲ τὸ ἀπόλυτο. Ὅσοι ἀπὸ τὴ γνώση τῆς ταυτότητος $A=A$ προχωροῦν στὴν ἀρχὴ τῆς μὴ ἀντίφασης δὲν ἀντιλαμβάνονται πῶς οὐσιαστικὰ ἐγκαταλείπουν τὸ πεδίο τῆς φιλοσοφίας· γιὰτὶ ἢ τὸ A ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι $\neg A$ δὲν εἶναι πιά ἀποτέλεσμα γνώσης (ὅπως εἴταν ἡ ταυτότητα $A=A$), ἢ, ἂν παραδεχτοῦμε γιὰ μιὰ στιγμή πῶς ἡ γνώση μόνη τῆς φτάνει στὴ βεβαιότητα πῶς A δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι $\neg A$, τότε ἡ συνολικὴ μας πραγματικότητα εἶναι ἡ πραγματικότητα τῆς γνώσης, καὶ δὲν μένει τόπος γιὰ τὸν ἄνθρωπο τὴν ὕπαρξη, καὶ τὴ φιλοσοφία.

Ἡ πράξη ποὺ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στοὺ νὰ ὑποστηρίξει πῶς τὸ A δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι $\neg A$ δὲν εἶναι γνώση, καθαρὴ γνώση. Καθαρὴ γνώση εἶναι ἡ ταυτότητα $A=A$ ἢ θέση τοῦ Παρμενίδου εἶναι ἐκείνη τῆς καθαρῆς γνώσης. Καθαρὴ γνώση ἐννοῶ καθαρὴν ἀφαίρεση ἀπὸ τὸ ἐγὼ ποὺ ζεῖ καὶ πεθαίνει, ἀπὸ τὸ ἐγὼ ποὺ θέλει τὴν ὕπαρξη, ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο· ἐννοῶ ὅμως καὶ μιὰ αἰώνια θέση τοῦ ἐγὼ ἀγνάντια στοὺ μὴ ἐγὼ. τοῦ ἀνθρώπου ἀγνάντια στοὺ πρόβλημα μιᾶς πραγματικότητος διαφορετικῆς ἀπὸ τὴ δική σου. Ἐρώτημα ποὺ ἀναγκαῖα τίθεται στοὺν ἄνθρωπο, καὶ ὅπου ἡ γνώση, σὰν ἡ πιὸ ἀμερόληπτὴ ἀφαίρεση ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ πραγματικότητα τοῦ ἐγὼ, ἀποκρίνεται μὲ τὴν μόνη βεβαιότητα, ποὺ, ἀφημένῃ σὶς δυνατόεις τῆς, μπορεῖ ν' ἀποκτήσει μὲ τὴν ταυτότητα $A=A$.

Ὁ ἄνθρωπος, γιὰ κάτι ποὺ δὲ θὰ ζήσει ποὺ δὲ θὰ γίνει ψυχὴ του, καὶ θὰ παραμείνει ἔρημο ἀντικείμενο τῆς γνώσης του, δὲ μπορεῖ νὰ πεῖ ἄλλο παρὰ ὅτι $A=A$. Τὸ νὰ ὑποστηρίξει πῶς A δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι $\neg A$, ἐφ' ὅσον ὅπως εἶπαμε παραπάνω ἡ συνείδηση μονάχα ἀνάμεσα σὰ ἀπόλυτα κινεῖται, σημαίνει πῶς ὁ ἄνθρωπος ἔχει νὰ λύσει τὸ πρόβλημα δυὸ πραγματικοτήτων διαφορετικῶν ἀπὸ τὴ δική του. Σημαίνει πῶς ὁ ἄνθρωπος, ἐξὸν ἀπὸ τὴν πίστη σὶ τὴ δική του πραγματικότητα, γνωρίζει τὴν πραγματικότητα A καὶ τὴν πραγματικότητα

—Α· και κατά συνέπεια οφείλει να εξηγήσει πώς υφίσταται ή πραγματικότητα Α και πώς δεν υφίσταται ή πραγματικότητα —Α, ενώ σ' έμας, που μονάχα στον άνθρωπο δίνουμε τη δυνατότητα της ύπαρξης, και το άλλο σύμπαν βλέπουμε με την κατηγορία της ανυπαρξίας, δεν ενδιαφέρει δε χρειάζεται μια πραγματικότητα —Α πλάι στην πραγματικότητα Α.

Έπιμένουμε και λέμε πώς ο άνθρωπος γνωρίζει μια πραγματικότητα, εκείνη του $A=A$ · γιατί έμας δεν μέλει να περιγράψουμε τη γνώση, σά να μπορούσε τούτη να υφίσταται ξεριζωμένη από τον άνθρωπο, αλλά ποιά ή μόνη γνώση και ποιά ή μόνη της πραγματικότητα να όρίσουμε.

Το αντικείμενο της γνώσης είναι πάντοτε έξω από την ύπoστασή μας, από την ένότητα του έγώ που «έφίεται» της πραγματικότητας και της ύπαρξης, και κατά συνέπεια έξω από την ένότητα εκείνη που δε διαιρείται μήτε καν μεθοδολογικά σε υποκείμενο και σε αντικείμενο. Το αντικείμενο της γνώσης, απόλυτα θεωρούμενο, προϋποθέτει την ανάιρεση της ένότητας του έγώ, που αντικαθίσταται από μιάν άλλη ένότητα. Και είναι αυτή ή ένότητα της γνώσης, που υποτίθεται αναγκαία για να συλλάβουμε την πραγματικότητα. Άλλα όσοι σκέπτονται τη γνώση σαν ένότητα της πραγματικότητας και αναγκαία προϋπόθεση της αλήθειας, λησμονούν πώς ή γνώση στρέφεται από την αρχή έξω από το έγώ και πώς αυτή ή πρώτη, ένστιχτώδη σχεδόν, αφαίρεσή της από το έγώ και την αληθινή πραγματικότητα, έπηρεάζει τόσο την κατοπινή πορεία της (και δε μπορούσε να γίνει αλλοιώς έφ' όσο δεν είχαμε συνείδηση της αφαίρεσης που διαπράτταμε), ώστε ο κόσμος που γεννιέται από την εργασία της να είναι το πλάσμα μιας μερικής φανταστικής πραγματικότητας και όχι του συνολικού έγώ.

Το έγώ που **δυσπιστεί** προς την ένότητά του, εκείνο το έγώ γνωρίζει. Έννωμιά μιá δυσπιστία φυσιολογική (και γι' αυτό έχει μιá τέτοια σημασία στην ιστορία του

άνθρώπου), και όχι παθολογική. Γιατί τὸ ἐγώ, ἡσυχο, πρὶν δημιουργήσει βρίσκει πάντοτε μιὰ πραγματικότητα ἐτοιμη, θεωρεῖ τὴ φύση ποῦ αἰώνια, ἂν ὄχι ανεξάρτητη ἀπὸ τὸ ἐγώ μας, εἶναι ὁμως πάντοτε πράξη τελειωμένη, ὅταν ἐμεῖς εἴμαστε ἀκόμα θεωρία. Τὸ ἐγώ, ἡσυχο, λοιπὸν βρίσκει μιὰ πραγματικότητα ἐτοιμη· τὸ ἐγώ, ἀνήσυχο, προβλέπει μιὰ τέτοια πραγματικότητα. Ἐκεῖνο ὅπωςδήποτε ἢ θέση ἐγώ—μὴ ἐγώ εἶναι στὸν ἀνθρωποφυσιολογική, γιατί δὲ φτάνει κανεὶς ἀμέσως μῆτε στὴν πράξη μῆτε, τόσο λιγότερο, στὴν αὐτάρκεια. Ἐκεῖνο ποῦ θέλουμε ἐδῶ νὰ τονίσουμε εἶναι πῶς, ἢ θέση ἐγώ—μὴ ἐγώ εἶναι ναι μὲν ἢ ἀναπότρεπτη θέση τῆς γνώσης, ὄχι ὁμως τῆς πραγματικότητας και τῆς ὑπαρξης· και πῶς, ἐνῶ τὸ ἐγώ—μὴ ἐγώ ἀποτελεῖ πρόβλημα γιὰ τὴ γνώση, γιὰ τὴν ὑπαρξη δὲν ὑφίσταται ἓνα παρόμοιο πρόβλημα, γιατί τρέφει μιὰ πηγαία πρωταρχικὴ πίστη στὸ ἐγώ, κι ὄχι μιὰν ἀμφιβολία δηθεν μεθολογική, ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζει ὁ Καρτέσιος.

Και ἡ αὐτογνωσία (ἢ αὐτοσυνειδηση, ὁ τελευταῖος σκοπὸς τῆς γνώσης), ἐφ' ὅσον εἶναι γνώση, εἶναι γνώση ἐνὸς ἀντικειμένου ἐξῶ ἀπὸ τὸ ἐγώ. Τὸ ἐγώ γνωρίζει τὸν ἑαυτὸ του· ἀλλὰ γνωρίζοντάς τον τὸν τοποθετεῖ ἐξῶ ἀπ' τὸν ἑαυτὸ του· δὲ μπορεῖ νὰ συμβεῖ ἄλλοιῶς γιατί γνώση εἶναι πάντοτε διαίρεση τῆς ὑπόστασής μας· ἀπὸ δῶ τὸ ὑποκείμενο, ἀπὸ κεῖ τὸ ἀντικείμενο, δυὸ ἀφαιρέσεις και κατὰ συνέπεια καμμιά ἐπαρκὴς πραγματικότητα! Γι' αὐτὸ ἡ αὐτοσυνειδηση εἶναι πάντοτε γνώση τοῦ ἐγώ μας ποῦ γνωρίζει, δηλαδὴ ἐνὸς μερικοῦ ἐγώ, ὄχι τοῦ συνολικοῦ ἐγώ μας· γνώση ἐνὸς ψέματος, ὄχι τῆς ἀλήθειας, ποῦ εἶναι πάντοτε ἀδιαίρετο σύνολο.

Τὸ ἐγώ τῆς γνώσης καταλήγει στὴν αὐτοσυνειδηση. Γνωρίζοντας τὸν κόσμον (κεῖνο ποῦ ἄλλοι λένε, τὰ πράματα) γνωρίζω τὸν ἑαυτὸ μου· ἀλλὰ τούτῃ ἢ γνώση (τόσο τοῦ κόσμου ὅσο τοῦ ἑαυτοῦ μου) γεννιέται ψυχολογικά ἀπὸ μιὰν ἀμφιβολία, ὄχι μονάχα γύρω ἀπὸ τὴ γνώση γενικά, ἀλλὰ προπάντων γύρω ἀπὸ τὸ εἶναι μου. Εἶμαι

ἢ δὲν εἶμαι; Σ' ἓνα τέτοιο ἐρώτημα ἢ συνείδηση ἀποκρίνεται θέτοντας τὸ ἐγὼ τῆς γνώσης· εἶμαι, ἐφ' ὅσο γνωρίζω κάτι, γιατί γνωρίζοντας κάτι, θὰ γνωρίσω τὸν ἑαυτό μου.

Τὸ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης εἶναι ἄλλο. Εἶμαι, για τοῦτο δὲν ἀμφιβάλλω, ἀφήνω στὴν προϊστορία μου παρόμοιες ἀμφιβολίες· κατὰ συνέπεια ἢ ὑπόστασή μου καθαυτὴ ὑπερέχει τὴν αὐτοσυνείδηση· δὲν μοῦ λείπει ἢ αὐτοσυνείδηση, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὴ ποῦ μοῦ χρειάζεται για νὰ πῶ πῶς εἶμαι. ὄντας ἢ ὑπόστασή μου πληρωμένη ἀπὸ προσοχή, δὲ φοβᾶται ἀμφιβολία ἢ ἀφαίρεση, δὲν κινδυνεύει νὰ χαθεῖ ἢ παρουσία της, κ' ἔτσι ἢ γνώση (ἢ αὐτοσυνείδηση) δὲ θεραπεύει μιὰν ἄμεση ἀνάγκη της πρὸς ἄλλην κατεύθυνση, σύμφωνα μὲ τὴν ἐσώτερη λογική του, θὰ στραφεῖ τὸ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης.

Μποροῦμε καὶ νὰ προσθέσουμε μιὰν ἄλλην ἀνάγκη (ποῦ γιατί ἄλλη, εἶναι βέβαια μονάχα ψυχολογική, ἀλλὰ ὄχι για τοῦτο τὸ λόγο ἀσημαντή), τοῦ ἐγὼ τῆς γνώσης νὰ γνωρίζει. Ὅποιος ἀπὸ τὴ γνώση (ἀπὸ τὴν αὐτοσυνείδηση) συμπεραίνει τὸ εἶναι του ἐξασφαλίζει τὴν ὑπόστασή του, τί θὰ τοῦ συμβεῖ ὅταν πάψει γνωρίζοντας; Ἡ ἀπάντηση εἶναι εὐκόλη, ἀλλὰ μολσταῦτα ὑποβλητική· φέρνει στὴν ἐπιφάνεια τοὺς φαινομενικὰ δευτερεύοντες λόγους ὅπως γνωσιολογίας. Ἐκεῖνος ποῦ ἀπὸ τὴ γνώση ἐξασφαλίζει τὴν ὑπόστασή του, μὴ γνωρίζοντας πιά, παύει νὰ εἶναι ἢ γίνεται «φύση». Ἡ γνώση γεννιέται ψυχολογικά ἀπὸ ἓνα αἶσθημα συγγένειας πρὸς τὴ φύση, πρὸς τὴν ἄβουλη ὕλη, κι ἀπὸ τὴν ὑποψία πῶς μόνη σωτηρία μας μόνη εἰδοποιὸς διαφορὰ εἶναι ἢ γνώση.

Ἄλλὰ τέτοιο αἶσθημα τέτοια ὑποψία δὲν τρέφει τὸ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης. Ὅταν ἢ ὑπόστασή μου εἶναι ἔτσι φτιαγμένη, ποῦ δὲ χωράει δυνατότητα ν' ἀφαιρεθῶ ἀπ' αὐτὴ, τὸ ἐγὼ δὲ θὰ φοβηθεῖ τὸ ὑποτιθέμενο δικό του ἕτερον, τὴ φύση· δὲ θὰ γεννήσει κοσμοθεωρία μ' ἓνα τέτοιο ἕτερον.

Ἀλήθεια τοῦ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης εἶναι ἢ αἰωνιότητα, ἢ δικὴ του ἀναγκαία αἰωνιότητα. Ἄλλὰ ἢ αἰωνιότητα σὰν

ἀπόλυτο ἀντικείμενο τοῦ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης, εἶναι ὁ χρόνος τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀνθρώπου, ὁ χρόνος τῆς ζωῆς ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι τὸ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης. Ὑποκείμενο τῆς αἰωνιότητος δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ τὸ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης· καὶ συνάμα ἀληθινόν, κι ὄχι ψεύτικο, ἀντικείμενο δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ἡ αἰωνιότητα, καὶ σ' ἐκείνη τῇ σχέσῃ μονάχα ὅπου ὑποκείμενο εἶναι τὸ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης.

Ὁ χρόνος τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀνθρώπου εἶναι ἡ αἰωνιότη-
τηνα, ἀλλὰ μονάχα σὰν ἀγκαλιασθεῖ ἀπὸ τὸ ἐγὼ τῆς
ὑπαρξης, ἀπὸ τὸν Ἄνθρωπο. Ἄν τὸ ἄτομο σὰν ἄτομο
νομίζει πὼς ἐπέτυχε ἕνα τέτοιο ἀποτέλεσμα, αὐταπα-
τᾶται· τὸ ἄτομο βλέπει ἕναν ἀόριστο χρόνο, μιὰ ἀριθ-
μητικὴ σειρὰ στιγμῶν πού ἡ τύχη μεταβάλλει κατὰ βού-
ληση. Τὸ ἐγὼ τῆς ὑπαρξης δὲν εἶναι μιὰ ἀφηρημένη ὑπό-
σταση Ἡ ἀντικειμενικὴ τοῦ ἀλήθεια ἡ πεπερασμένη του
διάρκεια (πεπερασμένη στὰ μάτια τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ
του), εἶναι ἡ αἰωνιότητα· εἶναι ὁ χρόνος τῆς ζωῆς ἑνὸς
ἀνθρώπου, ὁ χρόνος τῆς δικῆς του ζωῆς, γιατί τὸ ἐγὼ
τῆς ὑπαρξης εἶναι ὁ ἰδανικός, καὶ κατὰ συνέπεια ὁ μό-
νος Ἄνθρωπος.

Τὰ σύνορα τοῦ Ἄνθρώπου εἶναι ἡ αἰωνιότητα· ὁ
Ἄνθρωπος δὲ σπάει τοῦτα τὰ σύνορα παρὰ ἐπιστρέφον-
τας, ἐφ' ὅσο διαθέτει ἀκόμα καιρό, στὴ δοκιμασία τοῦ
θνητοῦ ἑαυτοῦ τοῦ τῆς μεταβαλλομένης φύσης του. Κ'
ἐπιστρέφει προσπαθώντας τὴ μιὰ στιγμὴ τοῦ βίου του
νὰ τὴν κάμει ἐφάμιλλη τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς του· προσ-
παθώντας δίκαια νὰ πειστεῖ ὁ ἑαυτός του πὼς ἡ μιὰ
στιγμὴ βίου ἔχει τὴν ἴδια ἀπόλυτη σημασία τοῦ χρόνου
μιᾶς ὀλάκερης ζωῆς (ἡ στιγμὴ, ὅπως διδάσκει ὁ Κίρκεγ-
κωρντ, δὲν εἶναι ἕνα μῦριο τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἕνα μῦριο
τῆς αἰωνιότητος), πὼς δηλαδὴ ὁ Ἄνθρωπος βρίσκεται
ἀθάνατος (αἰώνιος) στὴν μιὰ στιγμὴ ὅπως στὸν ἀτέλειω-
το χρόνο.

Εἶπα «ἐπιστρέφοντας» γιατί νομίζω πὼς μονάχα ὁ

στερα από την κατανόηση της αιωνιότητάς του, ο άνθρωπος μπορεί με σοβαρότητα ν' αποτολμήσει το έργο δημιουργίας, κ' έργο δημιουργίας είναι εκείνο το σπάσιμο των συνόρων της αιωνιότητας που ανάφερα, εκείνο το δυσανάλογο πλήρωμα της στιγμής.

Το έγω της ύπαρξης δέ γνωρίζει άπλως το άπόλυτο αντικείμενό του· αν τουτο συνέβαινε θα έπαυε νά είταν το έγω της ύπαρξης· δέ γνωρίζει λοιπόν, άλλά πράττει κάτι τό ασύγκριτα γονιμότερο, ζεί τό άπόλυτο αντικείμενό του, τήν αιωνιότητα. Η συγκεκριμένη συνείδηση τούτης της ζωής του, τήν ανακαλύπτεις μέσα στη δημιουργία του, αν και δέν ταυτίζεται μαζί μ' αύτή· και δέν ταυτίζεται, γιατί μιá παρόμοια συνείδηση είναι όλότελα παρούσα όπως όλότελα παρόν είναι πάντοτε τό έγω της ύπαρξης· ενώ ή δημιουργία, τό έργο δηλαδή, γίνεται μοιραία «και παρελθόν».

Τό έγω της ύπαρξης ζεί και δημιουργεί· δέν έχει άλλην ενέργεια. Τόσο ή ζωή του όσον ή δημιουργία του είναι μεστές από γνώση, αλλά ή γνώση δέν αποτελεί ποτέ τήν έκφραση της ιδιοφυίας του έγω της ύπαρξης· ή γνώση σάν πρόβλημα δέν είναι παρά ή περίπτωση, αναπόφευκτη άλλωστε, της αδυναμίας και της άφαιρέσης της ζωής του και της δημιουργίας του· όντας ή αυτόνομία του αυτόνομία ύπαρξης, δέν είναι άνόητο νά γυρεύουμε τό «γιατί» της αυτόνομίας του γνώσης; «Ό,τι άποτελούσε πρόβλημα για τόν Κάντ ή για τό Χέγκελ δέν άποτελεί πιά πρόβλημα για μäs.

Τό έγω της ύπαρξης, όπως είπαμε, ζεί τό άπόλυτο αντικείμενό του, τήν αιωνιότητα· άλλη ζωή δέ ζεί, γιατί δέ μπορεί νά ζήσει παρά τόν έαυτό του, και, έφ' όσον ή αιωνιότητα, όπως επίσης λέγαμε, δέν είναι παρά «ό χρόνος της ζωής εκείνου του ανθρώπου, που είναι ό έαυτός μας», τό έγω της ύπαρξης, ζώντας τόν έαυτό του, ζεί τήν αιωνιότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

Η ΠΙΣΤΗ

Τί μας χωρίζει από την αλήθεια; Δεν μας χωρίζει τίποτε από την αλήθεια· τίποτε το πραγματικό, μήτε μιὰ ἄλλη αἰώνια αλήθεια ἀκατάληπτη ἀπὸ τὸ νοῦ μας, ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη οὐσία μας, μήτε ἓνα αἰώνιο ψέμα. Γιὰ ὅποιον πιστεύει δὲν ὑφίσταται ψέμα, γιατί δὲν ὑφίσταται ἄλλος ρυθμὸς ἀπὸ τὸ ρυθμὸ τῆς αλήθειας. Γιὰ ὅποιον πιστεύει δὲν ὑφίσταται ἄλλη αλήθεια ἀπὸ τὴ δική του, γιατί δὲν ὑπάρχουν δυὸ ἀλήθειες.

Χρειάζεται νὰ μὴ μπορεῖ νὰ χωρέσει ἡ ἀμφιβολία μέσα στὴ ζωὴ σου, γιὰ νὰ μὴν ἐπεκταθεῖ ἀπὸ ἐκεῖ στὴ σκέψη σου στὴν ἀφηρημένη λογικὴ σου στὴν κοσμοθεωρία σου, καὶ διαστρέψει ἔτσι τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀμφιβολία θὰ γεννηθεῖ πάντοτε θ' ἀνοίξει δίοδο μέσα στοὺς συλλογισμοὺς σου ἂν δὲν προσηλωθεῖς καὶ σχεδὸν ἀκινήτησῃς σὲ μιὰ πραγματικότητα πού τὸ ἐλάχιστό της μόριο φέρνει ὀλάκερη τὴν αἰωνιότητα τὴ δική σου ἐκείνη τὴν ἀπόλυτη κατάφασή σου πού τίποτε μέσα στὸ σύμπαν δὲν ἀφήνει κενὸ δὲν ἐγκαταλείπει ἀβέβαιο. Ἄν κάτι ἀπὸ τὸ σύμπαν διαφύγει τὴν προσοχή σου θὰ πάραμεινη μετέωρο στὴν ἀνυπαρξία, καὶ θὰ ἔρθει καιρὸς πού ἡ τέτοια ἀνυπαρξία θὰ σοῦ ἐπιτεθεῖ, καὶ ἂν σὲ βρεῖ ἀπροετοίμαστο θὰ σὲ καταστρέψει.

Ἡ ἀμφιβολία εἶναι τὸ ἄνθος τῆς τύχης· ἔξω ἀπὸ τὴν πίστη ὅλα εἶναι τύχη, κ' ἔτσι ὅλα μποροῦν καὶ γίνονται ἀμφίβολα· ἀκόμα καὶ ἡ γνώση εἶναι μιὰ ἀμφιβολία πού τὴν τέτοια ὑπόστασή της δὲ θὰ συνειδητοποιήσει ποτέ.

Τὸ μόνο χρέος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ μὴν ἀποχωρεῖ ποτέ, διαρκῶς νὰ στερεώνει τὸ δεσμό του μὲ τὴν μόνην πραγματικότητά· νὰ μὴν ἀφήνει στὴν τύχη τίποτε ἀπ' ὅ,τι τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασής του ὁ ἴδιος κυριαρχεῖ· ὅσο εἶναι περισσότερο δυνατό, νὰ πιστέψει ἀκράδαντα πῶς ὅ,τι ὑπάρχει ὁ ἴδιος (καὶ μονάχα αὐτός) τὸ προασπίζει ἀπὸ τὴν τύχη.

Γιὰ νὰ ὑφίσταται ἡ αἰωνιότητα, τούτη ἡ «οὐσιώδης συνέχεια» ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Κίρκεγκωρντ, εἶναι ἀναγκαία ἡ πίστη σὰ στοιχεῖο ψυχολογικὸ ἀλλὰ καὶ ἐννοιολογικὸ συνάμα. Κανείς δὲ ζεῖ ἀφοσιωμένος σὰ παραγγέλματα τῆς διάνοιας του, κι ὁ φιλόσοφος δὲν κάνει ἐξαίρεση στὸν κανόνα· ὅπου ὁ ἄνθρωπος παύει τὸ συλλογισμὸ του ἐμφιλοχωρεῖ μέσα στὸ αἴσθημά του μιὰ ἐμπιστοσύνη τοῦ ἴδιου πρὸς τὸ σύμπαν καὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, ἐμπιστοσύνη ποὺ εἶτε σιωπηλὰ εἶτε συνειδητὰ τὸν πείθει νὰ θελήσει τὴ ζωὴ, σὰν ἓνα ἀπόλυτο. Τούτη ἡ ἐμπιστοσύνη, κατὰ τὴ γνώμη μου, προσδίδει τὸ εὐρύτατο φυσικὸ περιεχόμενο σὲ ὅ,τι καλοῦμε «πίστη». Ἀλλὰ στὴν ἀθῶα ἐμφυτὴ πίστι που τὴν ἀνθρωπότητα τρέφει δὲ μπορούμε νὰ σταματήσουμε· γιατί ἂν κανείς δὲν προχωρήσει πέρα μὰ τὸναντίο πιστέψει μονάχα στὴ ζωὴ, τελικὰ δὲ θὰ πιστέψει σὲ τίποτε, ἢ, ὅπως λ. χ. συνέβηκε στὸ Φρόυντ, θὰ πιστέψει στὴ libido, καὶ οὐσιαστικὰ στὸ θάνατο.

Ποιὰ εἶναι ἡ πράξη τοῦ ἐγὼ ποὺ ἀγκαλιάζει τὴ δυνατότητα τῆς συνολικῆς πραγματικότητος; Καὶ εἶναι τὸ ἴδιο σὰ νὰ λέμε· ποιὰ εἶναι ἐκείνη ἡ πράξη ποὺ προσαρμόκεται στὸ συνολικὸ ἐγὼ, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ (ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο τῆς κίνησής της) καὶ καθ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς ἐφαρμογῆς της δὲν περιφρονεῖ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ ἐγὼ, ἀλλὰ τουναντίον ὀλάκερο τὸ πιάνει, γιατί μονάχα ἔτσι πιάνει μιὰ πραγματικότητά κι ὄχι ἓνα φάσμα; Πράξη ποὺ ταιριάζει στὸ ἐγὼ σὰν ἓνα ἔνδυμα τέλειο, πράξη ποὺ ἀπὸ τὴ φύση της κι ἀπὸ τὸ λόγο της εἶναι ὀλότιστα ἴσια πρὸς ἓνα συνολικὸ ἀληθινὸ ἐγὼ; Τούτην

τὴν πράξιν ὀνομάζω πίστιν. Χρειάζεται ψυχραίμα χωρίς μάταιους ἐνθουσιασμούς χωρίς αὐταρέσκεια ν' ἀτενίσαι κανεὶς τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου· ἡ εὐλάβεια δὲ βλάπτει ὅταν δὲν ἐμποδίζει τὸ πλησίασμα στὴ μορφὴ τῆς πίστεως.

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ὑπονοεῖ μιὰ πίστιν ὡς ἀναγκαῖα προϋπόθεση δυνατῆς συνολικῆς πραγματικότητος ἢ καὶ ἀπλῆς αὐτάρκειας. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ δέχεται νὰ ζήσῃ ὑπονοεῖ μὲ τὴ δευτέρην τούτην πράξιν, μιὰ πρώτη ἄλλη πράξιν ἀπειρῶς οὐσιαστικότερη λογικότερη καὶ σημαντικότερη· τὴν ἀπόκτηση τῆς συνείδησης πῶς ὁ ἴδιος εἶναι κάτι ἄρτιο, ἢ καλύτερα τὸ ἄρτιο κατ' ἐξοχὴν· ἕνα ὃν ποὺ δὲν τοῦ λείπει τίποτε γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ, ποὺ δὲ ζητάει τίποτε ἀπ' ἔξω, γιὰτὶ ὅλα τὰ ἔχει στὴν κατοχὴ του, γιὰτὶ εἶναι **αὐτάρκης**. Μονάχα μὲ μιὰ τέτοια πράξιν ὡς ἀναγκαῖα του ἔννοια, ὡς οὐσία τῆς ὑπόστασός του μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος λογικὰ (ἀλλὰ καὶ αἰσθηματικὰ καὶ ὀλοκληρωτικὰ) νὰ κατευθύνεται πρὸς τὴ ζωὴ. Καὶ ἐφ' ὅσον ἡ ἱστορία αἰώνια ἀποδείχνει μιὰ τέτοια πορεία, ὁ μόνος λόγος τῆς ἔχει τὴ σημασία τῆς πρώτης μορφῆς τοῦ συνολικοῦ ἀνθρώπου καὶ, εὐρύτερα, ὅλου ἐκείνου τοῦ ἀναγκαίου χώρου ὅπου παραστατικὰ ἀλλὰ καὶ ἐννοιολογικὰ καὶ βιωτικὰ ὁ ἄνθρωπος ἀποτυπώνει τὸ πρόσωπό του τὴν αἰωνιότητά του.

Ἀλλὰ ἡ πίστιν τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀπλῶς συνεχίζει τὴ ζωὴ του· ποὺ, φάντασμα ὁ ἴδιος, ἀκολουθεῖ τὸ ἄλλο φάντασμα τῆς ζωῆς του· ἡ πίστιν ποὺ δὲ γίνεται πρῶτα συνείδηση καὶ ὕστερα βίωση ἑνὸς ἀτόμου· εἶναι πράξιν ποὺ κυοφορεῖ μονάχα τὴν παθητικὴν πλευρὰ τῆς θέσης τοῦ ἀνθρώπου ἀγνάντια στὴ συνολικὴ πραγματικότητα· μ' αὐτὴν τὴν πράξιν ὁ ἄνθρωπος δείχνει πῶς εἶναι καμῶμένος ὡς ἡ μόνη πιθανὴ συνολικὴ πραγματικότητα ποὺ ὑφίσταται· ἀλλὰ καὶ τίποτε ἄλλο ἐξὸν αὐτοῦ· καὶ φυσικὰ ἡ πιθανότητα ποὺ διαρκεῖ πιθανότητα πηγαίνει ἀπαρέκκλητα στὴν ἀνυπαρξία.

Ἡ πίστιν ποὺ στὸν ἄνθρωπο, στὸν κάθε ἄνθρωπο, ὁ

πονοείται, δὲ δεσμεύει τὸν ἴδιο, ἀλλὰ τὴν ἀνθρώπινη
κανάστασή του· ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲ νιώσει δικό του χρέος·
τὸ χρέος τῆς κατάστασής του, τότε χάνει τὸν ἴδιο λόγο
του χάνεται ὁ ἴδιος δὲν ὑπάρχει· γιατί ἡ πίστη τοῦ κάθε
ἀνθρώπου μαρτυρεῖ μιὰν ἀνάγκη, πού, ναί μὲν πότε ὑ-
περβαίνει καὶ πότε δὲν ὑπερβαίνει τὸ ἄτομο, πάντως
προδιαγράφει τὸν ἴδιο δρόμο πρὸς τὴν ὑπαρξὴ ὅλων τῶν
ἀνθρώπων, ἐκείνων πού θὰ τὸν ἀκολουθήσουν κ' ἐκείνων
πού θ' ἀφαιρεθοῦνε πίσω ἀπ' τὴν ἀπάτη.

Ἄλλωστε ἡ πορεία πρὸς τὴν ὑπαρξὴ εἶναι πορεία
πρὸς τὴν ἀλήθεια, καὶ ποιὸς παράλογος νόμος θὰ ἐπέ-
τρεπε νὰ ὑπονοηθεῖ ἡ ὅλη οὐσία τῆς πορείας, ἡ γόνιμη
ὀρατὴ ροή, ἡ πίστη; Ἡ πίστη ὀφείλει νὰ γίνῃ συνείδηση
καὶ ὕστερα βίωση, νὰ καλύψει ὅλο τὸ ἄτομο ἑνὸς ἀν-
θρώπου, γιὰ νὰ μπορέσει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἀ-
διαίρετη ὑπόστασή του ν' ἀπαιτήσῃ δικαιοματικὰ τὴν ὑ-
παρξὴ, νὰ χαρεῖ πὼς ὑπάρχει ἄνθρωπος μὲ τοὺς ἀνθρώ-
πους ὅλων τῶν κοιρῶν.

Συλλαμβάνω τὴν πίστη ὡς πρᾶξη· καὶ γι' αὐτὸ τὸν
πρόσθετο λόγο δὲν ἔχει σημασία πνευματικὴ σημασία
δημιουργικὴ ἡ πίστη πού ὑπονοεῖται στὸν κάθε ἄνθρωπο.
Ἡ πίστη μονάχα ὡς πρᾶξη ἀνταποκρίνεται στὸν ὅλον
ἄνθρωπο. Γιατί μονάχα ἀπὸ τὴ φυσικὴ κατάστασι τῆς
πρᾶξης πηγάζει ὁ συνολικὸς ἄνθρωπος ἡ συνολικὴ
πραγματικότητα. Ἡ πρᾶξη χωρὶς τὴν πίστη ταυτίζεται
μὲ τὴ θεωρία (ὅπως συμβαίνει στὸ σύστημα τοῦ Τζεν-
τίλε) χωρὶς τὴν πίστη θεωρία καὶ πρᾶξη ἀφορᾶνε μιὰ
ἴδια πραγματικότητα, τὴν ἀφηρημένη πραγματικότητα
τῆς γνώσης· τὸναντίον ἡ πίστη—πρᾶξη γεννάει τὴ
συνολικὴν πραγματικότητα, τὴν ὑπαρξὴ· κ' ἔρχεται ὕστε-
ρα ἡ θεωρία (ἡ γνώση δηλαδὴ) νὰ πιστοποιήσῃ πὼς
 $A=A$.

Ἡ φιλοσοφία δὲ μπορεῖ νὰ περιοριστεῖ στὴ μελέτη τῆς
πίστης, παρατηρεῖ ὁ Κίρκεγκωρντ. Κατὰ τὸν ἴδιο, ἡ πί-
στη ἀρχίζει ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐξαντλήσῃ τὴν πείρα του
τοῦ πεπερασμένου· γιὰ μᾶς ἡ πίστη ἀρχίζει μὲ τὴν ἴδια
ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, γιατί γιὰ μᾶς ἡ πίστη δὲν εἶναι τὸ

παράδοξο. ὅπως κατὰ τὸν Κίρκεγκωρντ καὶ κατὰ τὸν Πασκάλ, ἀλλὰ, ἄσχετα πρὸς ὅποια κοινὴ ἀνθρώπινη δοξασία, ἡ μόνη νοητὴ ἐξήγηση τῆς ζωῆς, ἡ μόνη δικαιολογία τῆς ζωῆς ἀγνάντια σὲ μιὰ βέβαιη ἀλήθεια σὲ μιὰ βέβαιη συνολικὴ πραγματικότητα (εἴτε ἐμεῖς τὴν ἐπιτύχουμε εἴτε ὄχι).

Μονάχα σὰν πράξη ἡ πίστις ἀκολουθεῖ τὸ χρόνο τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν ἀφάνεια ἴσαμε τὴ δημιουργίαν, ἀπὸ τὸ εἶναι στὴν ὑπαρξιν. Σὰν πράξη ἡ πίστις διατρέχει τὸ χρόνο· τὸν πυκνὸ χρόνο, ἐκεῖνο τοῦ ἀτόμου. Ἡ πίστις ποῦ ὑπονοεῖται ἀντικαθρεφτίζεται στὴ νωχέλεια τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ποῦ σὰ στίγμα ὁ κάθε ἄνθρωπος φέρνει ἀπὸ τὴ γέννα· ὑπονοεῖται γιὰτὶ εἶναι δειλὴ ἀδύναμη· γιὰτὶ εἶναι ψεύτικη ἐφ' ὅσο δὲ λαχτάρησε τὴν ὑπαρξιν γιὰ τὴν ὑπαρξιν ἀκόμα καὶ πέραν ἀπὸ κάθε λογικὴ, δὲν τὴν ἐπεθύμησε τὴν ὑπαρξιν μιὰ ὀλάκερη ἀκέραια ὑπόστασις, ψυχὴ καὶ σῶμα. Πεύτικη ἀναγκαῖα, γιὰτὶ εἶναι πίστις ποῦ δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ ἀκέραια ὑπόστασις.

Χρειάζεται νὰ κατανοῆσαι κανεὶς πὼς τὸ κάθε μὴ-ῤιον ὅποιος ἀνθρώπινης δράσης θὰ χωράει τὴν πίστιν, ἂν ἀποτέλεσμα ἐκείνης τῆς δράσης εἶναι ἡ ὑπαρξιν. Καὶ δὲ γίνεται ἀλλοιῶς. Δὲ μπορούμε νὰ φτάσουμε στὴν ὑπαρξιν παρὰ διαρκῶς πιστεύοντες, πιστεύοντες χωρὶς χάσμα χωρὶς ἀφαίρεσις· καὶ συνεπῶς καὶ προπάντων χωρὶς ἀμφιβολία γιὰ τὴν πίστιν μας. Ἀλλὰ βέβαια μιὰ τέτοια πίστις ὀφείλει νὰ εἶναι ἰσάξια τῆς συνολικῆς πραγματικότητος, μιᾶς πραγματικότητος ποῦ εἶναι ἡ μόνη πραγματικότητα, ποῦ δὲν προβλέπει τίποτε ἔξω ἀπ' αὐτὴ· ἰσάξια δηλαδὴ ἑνὸς συνολικοῦ ἀνθρώπου, ἑνὸς ἀνθρώπου μὲ αὐτάρκεια. Ἐνας συνολικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ δὲ φοβᾶται τὴν ἐμβρίθεια τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου πρῶτα καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτόν· γνωρίζει τὸ χωρὸ καὶ τὸ χρόνο, ἀλλὰ ἀγαπάει καὶ πιστεύει μονάχα σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ σημαίνει τὸ ἴδιο σὰ νὰ ἀγαπάει καὶ νὰ πιστεύει μονάχα στὸν ἑαυτό του.

Πίστις, ἰσάξια τῆς συνολικῆς πραγματικότητος· ἐδῶ

Ίσως πρέπει νά κάμουμε πιό καθαρή τή σκέψη μας. Φτάσαμε σ' ένα σημείο όπου οφείλουμε νά ποῦμε ποιό, κατά τή γνώμη μας, εἶναι τὸ συγκεκριμένο ἀντικείμενο τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Μποροῦμε νά ἐπαναλάβουμε: «πίστη ἐνὸς συνολικοῦ ἀνθρώπου στὸν ἑαυτό του». Ἐννοοῦμε συνολικὸν ἄνθρωπο, ὅπως εἶπαμε κιόλας, τὸν αὐτάρκη ἄνθρωπο· καὶ προσθέτουμε τώρα, ἰδανικὰ αὐτάρκη, δηλαδή διαρκῶς προσηλωμένο στὸ σκοπὸ τῆς ὑπαρξης· ἰδανικὰ αὐτάρκη γιατί, ὅπως γνωστό, κανεὶς «ἐμπειρικός ἄνθρωπος» (γιὰ νά μεταχειρισθῶ τὴν ἔκφραση τοῦ Κάντ) δὲν εἶναι αὐτάρκης, καὶ ὅλοι εἴμαστε, καὶ ἐμπειρικοὶ ἄνθρωποι.

Οὐσιαστικὰ ἡ πίστη τοῦ συνολικοῦ ἀνθρώπου στὸν ἑαυτό του, κάνει ἕνα μὲ τὴν ποιότητα τοῦ βίου του· δηλαδή ἡ ἴδια αὐτάρκεια παρακολουθεῖ τὸ συνολικὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ βίον στὸ ἔργο, ἀπὸ τὴ θεωρία (ποῦ σ' αὐτὸν δὲν εἶναι ποτὲ στεῖρα γνώση, ἀλλὰ ὑπεύθυνη ζωὴ) στὴ δημιουργία· ἡ ἴδια ἰδανικὴ αὐτάρκεια παρακολουθεῖ τὸ συνολικὸν ἄνθρωπο στὸ ἐνιαῖο ἰδανικὸ πέρασμα του στὴ γῆ. Ἡ ἀληθινὴ πίστη στρέφεται πρὸς ἕνα τέτοιον ἄνθρωπο· γιατί ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος εἶναι κιόλας ἡ συνολικὴ πραγματικότης· μονάχα ποῦ δὲ θά ποῦμε ἰδανικὴ πίστη, γιατί δὲν ἔχουμε νά ὑπερπηδήσουμε μιὰ ἐμπειρικὴ τέτοια, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πίστη ὁδηγεῖ ἄμεσα στὴν πραγματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

Η ΗΔΟΝΗ ΚΑΙ Η ΠΙΣΤΗ

Ποιός είναι ο πιστεύων; Ο πιστεύων στην απόλυτη πραγματικότητα και δημιουργός αυτής; Ο άνθρωπος που υπάρχει, το έγω της ύπαρξης. Έδω πρόκειται πιά να ατενίσουμε το υποκείμενο της αληθινής πίστης, αντικειμενικό (ας μας επιτραπεί ο όρος, που φυσικά έχει τώρα για μας σημασία μεταφορική) να πούμε τη θέση του αληθινά πιστεύοντος αγνάντια στην απόλυτη πραγματικότητα. Θα μιλήσουμε λοιπόν για το έγω της ύπαρξης, και θα έννοοῦμε τὸν μόνον ἄνθρωπο, πού, κατὰ τὴ γνώμη μας, ὑπάρχει. "Άλλο βραβεῖο ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ δὲ δίνει ἡ φιλοσοφία μας στὴν ἀρετὴ ὄντας ἄλλωστε συνεπὴς μὲ τὸν ἑαυτὸ της πού δὲ θεσπίζει ἄλλην πραγματικότητας ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ.

Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ πιστέψει ἀληθινά, νὰ βρεῖ δηλαδὴ τὴν ἐνότητα ἀνάμεσα στὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἀπόλυτη πραγματικότητα, ἐκείνην τὴν ἐνότητα πού ὅταν τὴν ἐπιτύχεις σὲ δεσμεύει, καὶ σ' ἐμποδίζει νὰ ἐπιστρέψεις στὴν ἀνάλυση στὸ χωρισμό, στὴ διαίρεση ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου. Ἐχει κατὰ συνέπεια ὁ κάθε ἄνθρωπος τὴ δυνατότητα νὰ ὑπάρξει ἀπὸλυτα, χωρὶς καμμιά ἀντίφαση, στὴν ἀναγκαῖα κατάφαση τοῦ συνολικοῦ ἐγῶ. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ὑπάρξει τόσο ἀληθινά, ὥστε νὰ μὴν τοῦ παραμείνει **μῆτε σὰν ἄλλη δυνατότητα ἢ περασμένη του πραγματικότητα τῆς ἀνυπαρξίας!** Αὐτὸ πού λέω σημαίνει,

για να μιλήσω μιὰ γλώσσα πιό εύκολη λιγότερο άκριβή αλλά περισσότερο καταληπτή, πώς μπορεί στον άνθρωπο να έρθει μιὰ στιγμή όπου να μη μπορεί να είναι κατώτερος ενός έαυτού του που ο ίδιος άλλοτε θεωρούσε ούτοπιστικά άφηλό!

Άλλά πότε έχουμε τή δυνατότητα να πιστέψουμε άληθινά; "Όταν άκέραια είναι ή ζωή μας ή γίνεται· όταν ή ζωή μας είναι πλέρια και δέ ζηλεύουμε τή ζωή όποιου άλλου ζώου· όταν, πεθαίνοντας, άν παρουσιασθεί ο θάνατος, λέμε πώς τουλάχιστον τή ζωή μας τή ζήσαμε· τότε μονάχα, άν δέν πεθάνει, έχει κανείς τή δυνατότητα να πιστέψει άληθινά, γιατί μονάχα από μιὰ άκέραια ζωή από ένα άκέραιο έγώ φτάνουμε (άν προσέξουμε, φυσιολογικά) στο συνολικό έγώ, φτάνουμε άμεσα όταν και τήν πίστη, για μιὰ στιγμή θεωρήσουμε σχεδόν πλαστικά φύση και όχι χρέος. Τονίζω «για μιὰ στιγμή» γιατί ή φιλοσοφία τή φύση τήν παρέρχεται· πηγαίνει στο χρέος. Άπό ένα άκέραιο έγώ πιστεύοντας άληθινά αναγκαία φτάνουμε στο συνολικό έγώ στη συνολική πραγματικότητα.

Όνομάζω «ήδονή» τήν άκέραια ζωή του ανθρώπου. Ό όρος «ήδονή» έμπεριέχει τόσο τήν πείρα τής ζωής που, όπως είπα, κρίνω άπαραίτητη προϋπόθεση τής ύπαρξης, όσο τόν κίνδυνο που ή ίδια ζωή άποτελεί για τήν ύπαρξη. Κατά τó βίο του ανθρώπου ή ήδονή φανερώνει δυό άκμές, δυό σημεία όπου ο μελετητής έχει τήν πιθανότητα να τήν άτενίσει καθαρά, σαν καθαρό είναι και καθαρή σχέση με τήν ύπαρξη. Τά δυό τούτα σημεία είναι ο έρωτας κι ο θάνατος.

Ό αισθησιακός μας έρωτας προς τή γυναίκα (έκεϊνος που πλησιάζει πιότερο τήν είλικρίνεια και τó λόγο τής φύσης μας) δηλώνει, καλύτερα από καθετί άλλο στον κόσμο, τήν ούσία τή σημασία τής ήδονής. Η γυναίκα άποτελεί για τόν άντρα τó μόνο του έτερον, μέσα στην περιοχή τής θνητής του ύπόστασης· ή στιγμή τής συνουσίας όταν συμπίπτουν ή ήδονή τής γυναίκας κ' εκείνη

του άντρα, είναι ή στιγμή όπου το έγω της γυναίκας δέν ύφίσταται πιά σάν μη-έγω άγνάντια στο έγω του άντρα· ό άντρας νιώθει το έγω του πλέριο, τέλειο· συμβαίνει ό,τι και για την άληθινή γνώση του Τζεντίλε, όπου το άντικείμενο (τό μη-έγω) διαλύεται μέσα στο ύποκείμενο· αλλά έδω γίνεται κάτι τό άπείρως σπουδαιότερο, γιατί ύφίσταται ταύτιση χαράς, ύφίσταται ή ίδια χαρά, πού δέ γυρεύει τίποτε δέν της χρειάζεται τίποτε· και όπως είναι, είναι κίολας τό πλήρωμα της ζωής, άν όχι ό «κόρος» για νά μεταχειριστώ μιá θαυμάσια έκφραση του Πλωτίνου. Χαρά άποκλειστική, κανείς δέ μπερεί νά προχωρήσει πιότερο κατά τή διεύθυνση πού αύτή χάραξε.

Άλλά ό άντρας άν, μέσα στη συνουσία, νιώθει τόν έαυτό του τέλειο, τό νιώθει τέτοιο από μιá ~~άποψη~~ άποψη άπόλυτα έπίγεια άπόλυτα θνητή· ό άντρας, τότε, είναι σά σύνολο θνητός· για τοúτο, λογικά, έπιθυμεί τό θάνατο· για τοúτο, τότε, άδιαφορεί όλοτελα για την άθανασία του έγω του. Η ποιότητά του ή δόξα του, είναι τό σώμα του· ή καλύτερα, ό,τι θά φθαρεί του έαυτοú του, του είναι τό πιό πολύτιμο (τό μόνο πού έχει τιμή) χτήμα· κι άν ή ήδονή φτάσει στο κατακόρυφο, τότε πραγματικά όχι μονάχα θά άδιαφορήσει, αλλά θά άγνοήσει τί λέγεται άθανασία, **αιωνιότητα**. Τοúτο ονομάζουμε νιρβάνα οί βουδδιστές· κ' εκείνος πού τό περιέγραφε πιό γνήσια στη Δύση, είναι ό Βάγνερ στο Τριστάνο και Ίσόλδη.

Όμως ό έρωτας, σάν άντικείμενο της θέας του έγω της ύπαρξης, δέ γίνεται ποτέ αιωνιότητα, γιατί μόνος του δέν πληρώνει τό χρόνο της ζωής ένός ανθρώπου. Γιατί ό έρωτας δέν ταυτίζεται ποτέ με τό χρόνο της ζωής ένός ανθρώπου· είναι όμως μιá ούσία της ζωής, και κατά συνέπειά μιá πραγματικότητα· άπαιτεί άπό τό έγω της ύπαρξης, άπό τόν Άνθρωπο, μιá έρμηνεία.

Ό έρωτας είναι ή ύψιστη αύταπάτη· ή άπόλυτη άφοσίωση προς τή θνητή μας οντότητα, πώς άλλο νά χαρακτηριστεί παρά σάν αύταπάτη; Άπό τή σκοπιά βέ-

βα.α τοῦ ἐγὼ τῆς ὑπαρξῆς, γιατί ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ εἶναι, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς «φύσης»—ἡ ἀποψη ποῦ διαγράφει ἀριστοτεχνικά ὁ Πλάτων στὸ Συμπόσιο—, ὁ ἔρωτας μᾶς ὀδηγεῖ στὴν ἀθανασία, στὴν κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀθανασία. Ὁ Πλάτων βάζοντας τὴ Διοτίμα νὰ πεῖ πῶς ὁ Ἔρωτας μῆτε θεὸς μῆτε ἄνθρωπος εἶναι, ἀλλὰ κάτι ἀνάμεσα στοὺς δυό, ποῦ καὶ μὲ τὸ θεὸ καὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο ἐπικοινωνεῖ, δηλαδὴ «δαίμων», ἐπιφανειακὰ ὑπερπηδᾷ τὴν ἔννοια τοῦ ἔρωτα σὰ γήινο φαινόμενο, σὰ φαινόμενο τῆς θνητῆς μας ὑπόστασης· ὅταν ὅμως ἐξηγεῖ ποιὰν ἀθανασία παραγάγει ὁ ἔρωτας, βλέπει κανεὶς πῶς οὐσιαστικά ὁ Πλάτων δὲ μπορεῖ ν' ἀποχωριστεῖ ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τοῦ θνητοῦ ἔρωτα, ἀπὸ τὴ θεὰ μιᾶς ὀρατῆς χρονικῆς πραγματικότητος· ὁ «τόκος ἐν τῷ καλῷ» ποῦ ἀναφέρει, εἶναι ὁ τόκος μέσα στὴν πραγματικότητα τοῦ εἶναι· ὁ ἔρωτας ποῦ τέτοιον τόκον προκαλεῖ, εὐνοεῖ τὴν πραγματικότητα τοῦ εἶναι, ὄχι τὴν ὑπαρξῆ.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἔρωτας τοῦ ἀντρα πρὸς τὴ γυναῖκα, ὄχι πιά σὰν αἰσθησιακὸς πόθος καὶ συνουσία, ἀλλὰ σὰν ἀγάπη-συμβίωση «πλατωνικὸς ἔρωτας», δὲν παύει νὰ εἶναι ἡδονή. Ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ βαθύτερο λόγο του, καὶ γίνεται ἔτσι ἀφορμὴ γιὰ σύγχυση τοῦ στοχαστῆ· ἀλλὰ ὅταν τὸν πλησιάσεις στὴ ρίζα του, ὅταν δὲν ξεγελαστεῖς ἀπὸ τὸ νεφέλωμα μιᾶς ὑποτιθέμενης πνευματικότητος, θὰ καταλάβεις πῶς ὁ ἔρωτας εἶναι πάντοτε ἡδονή, συνέπεια τῆς θνητῆς μας ὑπόστασης, γέννημα τοῦ εἶναι μας καὶ ὄχι τῆς ὑπαρξῆς μας. Ὁ Φρόνυτ ἔχει δίκαιο ὅταν «ὑποβιβάζει» τὸν ἔρωτα· δὲν ἔχει δίκαιο ὅταν δὲ βλέπει τίποτε ἄλλο πρωταρχικό.

Ὁ ἔρωτας εἶναι ἡ ὑψιστὴ αὐταπάτη, εἶπαμε. Ἄλλὰ ἕνας τέτοιος ὀρισμὸς δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τελειωτικός· τὸ ἐγὼ τῆς ὑπαρξῆς ἀντικρύζοντας μιὰ δική του πραγματικότητα, δὲ μπορεῖ νὰ ἐπαναπαυτεῖ καταδικάζοντάς τὴν σὰν αὐταπάτη, ἔστω καὶ ὑψιστὴ. Ὁ ὀρισμὸς ποῦ δώκαμε, ἂν ἔχει μιὰ σημασία, εἶναι τούτῃ καθαρὰ ψυχολογική· βλέπει ἕνα ἀποτέλεσμα ἀρνητικό, πιστοποιεῖ μιὰν

έλλιπή πείρα της αληθινής πραγματικότητας, δέ δείχνει ποιά ή πραγματικότητα (θετική πραγματικότητα) του έρωτα, και ποιά ή σχέση τούτης με το έγω της ύπαρξης.

Ό έρωτας είναι ό θνητός έαυτός μας, όλος ό θνητός έαυτός μας, το πιο άψηλό οικόδόμημα του «είναι» από τη σκοπιά της ύπαρξης· είναι «ή ωραία στιγμή» του Γκαίτε· ή στιγμή που θέλει να είναι στιγμή γιατί δέ μπορεί να γίνει τίποτε περισσότερο, και λησμονεί τον άλλον άπέραντον κόσμο, γιατί έτσι φαντάζεται πως πιο πλέρια θα νιώσει τον έαυτό της, και στην μοιραία αυτοκαταστροφή της δίνεται ολάκερη, με την έπιμονή εκείνου που, φοβούμενος την αλήθεια, θα την άγνοήσει. Άλλά ό έρωτας είναι όλος ό θνητός έαυτός μας· εδώ ή ουσία του, ή θέση του μέσα στη διαλεχτική του αίσθήματός μας· γιατί, ως μην το ξεχάσουμε, είμαστε θνητοί, δηλαδή είμαστε, δέν υπάρχουμε μονάχα· και για να είμαστε άκριβείς, όλοι μας, όλος οί μονάδες-άνθρωποι (που γίνονται ή δέ γίνονται τα διάφορα έγω της ύπαρξης), μάλλον είμαστε, παρά υπάρχουμε. Ίδανικό, ή ύπαρξη.

Ό έρωτας είναι ό θνητός έαυτός μας, όλος ό θνητός έαυτός μας, αλλά σά θέση. Θέση είναι ό θνητός έαυτός μας, όταν άρνούμενος την αιώνιότητα άρνεϊται, κατά μείζονα λόγο, το θάνατο. Άπό τη σκοπιά της ύπαρξης το να μην πιστεύει στην αιώνιότητα, είναι το σφάλμα του έρωτευμένου· το να μην πιστεύει ό έρωτευμένος στο θάνατο, τουτό δέν άποτελεϊ σφάλμα. Γιατί ό θάνατος είναι ή πραγματικότητα του είναι, όχι της ύπαρξης. Και δέν καταντάει αντίφαση, να υποστηρίζουμε πως όλος ό θνητός έαυτός μας μπορεί και δέν πιστεύει στο θάνατο· γιατί μονάχσ με το θάνατο, με τον τελευταίο θάνατο, όλος ό θνητός έαυτός μας είναι όλος ό θνητός έαυτός μας ταύτιση $A=A$, χωρίς περίσσευμα, χωρίς καμμιά δυνατότητα ύπαρξης.

Ό θάνατος είναι εκείνη ή συνολικότητα όπου ακόμα και ό άπιστος φτάνει· είναι ό μόνος, άναγκαίος και άναπότρεπτος, τρόπος ύπερπήδησης της ατομικότητας, και συνάμα το σημείο όπου το έγω γίνεται έμπειρικά ά-

πόλυτο γίνεται από τη σκοπιά του είναι ή καθολική πραγματικότητα, έφ' όσο δέ μπορεί τότε ό άνθρωπος έμπειρικά νά στραφεί μπρός ή πίσω για ν' άτενίσει μιάν άλλην πραγματικότητα. Ό θάνατος πείθει τόν άνθρωπο νά μαζευτεί στόν έαυτό του και ν' άρκεστεί εκεί γιατί εκεί αναπνέει όλος ό κόσμος· και, φυσικά και αύτονόητα, όποιος πεθαίνει είναι ό μόνος πού δέ δυσπιστεί πρós τó θάνατο, γιατί γνωρίζει βαθύτατα (μιά γνώση τόσο ένδόμυχη τόσο μιá με τήν ύπόστασή μας, πού άγγίζει τά όρια τής πίστης) πώς τώρα όλες οί έλπίδες του όλες οί έλπίδες του ανθρώπινου γένους έκπληροούνται. "Όμως ό θάνατος δέ ζητά τήν πίστη του ανθρώπου.

Άλλά όφείλουμε νά μιλήσουμε για τó θάνατο, από τη σκοπιά τής ύπαρξης. Ό συνολικός θάνατος (πού συμπίπτει με τó φυσιολογικό) είναι εκείνη ή άφαίρεση άπ' όπου δέ μπορούμε νά ξαναεπιστρέψουμε στόν έαυτό μας. Κατά τή διάρκεια του βίου πεθαίνει κανείς πολλές φορές, γιατί πολλές φορές άφαιρείται, λησμονάει τήν ούσία του, αλλά πάντοτε, έφ' όσο συντηρεί διανοητική και σωματική υγεία, μπορεί νά διορθώσει τó σφάλμα νά γυρίσει στό συγκεκριμένο· αλλά έρχεται μιá στιγμή πού αύτή ή δυνατότητα έκλείπει. Ό συνολικός θάνατος είναι ή άπόλυτη (ή άγαντίρρητη) άδυναμία μας νά ξαναεπιστρέψουμε στόν έαυτό μας.

Τό έγώ δέ μπορεί ν' άδιαφορήσει μπροστά στό συνολικό θάνατο, γιατί τó έγώ από τó Άπόλυτο άντλει τήν πείρα του τής πραγματικότητας, κι ό συνολικός θάνατος άμεσα θεωρούμενος είναι μιá τών μορφών του Άπολύτου. Άλλωστε ό συνολικός θάνατος όδηγεί τó έγώ στη φωτισμένη κατανόηση του άλλου θανάτου πού αναφέραμε, του χυδαίου θανάτου, εκείνου πού σκοτώνει τις δυνατότητές μας όταν αυτές διψάνε ζωή και δικαιούνται ζωή, άγνάντια σ' έναν έαυτό μας πού ροπή του έχει τó πλήρωμα τής ύπαρξης.

Ύφίσταται ένας θάνατος πού εισέρχεται στη θεωρία μας του κόσμου, και με τήν παρουσία του μπορεί νά

γεμίσει τὴ συνολικὴ πραγματικότητα ἑνὸς ἀνθρώπου· αὐ-
τὸς ὁ θάνατος διευθύνει στὸ θάνατο ὄχι ἕναν μόνον ἄν-
θρωπο ἀλλὰ μιὰ κοινότητα ἀνθρώπων· καὶ γιὰ τοῦτο εἶ-
ναι ὁ πιὸ ἐπικίνδυνος. Εἶναι ὁ πιὸ περίτεχνα καμουφλα-
ρισμένος θάνατος. Στὰ χρόνια μας ὠρισμένοι πολιτικοί
τείνουν κιόλας νὰ πιστέψουν πὼς αὐτὸς εἶναι ὁ μοναδι-
κὸς ἐχτρὸς ἑνὸς ἀνθρώπου κ' ἑνὸς λαοῦ, καὶ ὅσο πάει
τούτη ἡ πίστη θὰ γίνῃ σαφέστερη πιὸ ἀποκλειστικὴ κ' εὐ-
ρύτερα θὰ διαδοθεῖ ἀνάμεσα στοὺς ὑγιεῖς ἀνθρώπους.

Ὁ μαρξισμὸς ὁ φροῦντισμὸς εἶναι θεωρίες πού θυ-
σιάζουν τὸν ἄνθρωπο στὸ θάνατο, καὶ δὲν τὸ γινώρι-
ζουν· εἶναι διαστροφές πού γεννήθηκαν ἀπὸ ἕναν ἀχα-
λίνωτο ἡδονισμὸ· στὴν ἐπιφάνεια χαρίζουν τὸ μῖσος στὸ
βάθος τὴν πεποίθηση τοῦ θανάτου· ἡ ἡδονὴ τοῦ θανάτου,
τοῦ θανάτου ὅλου τοῦ κόσμου, τίς διατρέχει. Γι' αὐτὸ ἡ
πίστη μας στὴν ὑπαρξὴ ὀφείλει νὰ γίνῃ κοσμοθεωρία·
γιατὶ δὲν ὀρκεῖ ν' ἀναγκάσει στὴ σιωπὴ τοὺς ἀνθρώ-
πους προωρισμένους στὸ θάνατο, ἀλλὰ καὶ τίς θεωρίες
τους, τίς τόσο φλύαρες, πρέπει νὰ ἐξουδετερώσει καὶ
ὑστερα ν' ἀντικαταστήσει.

Ἡ ἡδονὴ χρειάζεται τοῦ ἀνθρώπου σὰν πλήρωμα
βίου σὰν κυκλικὴ ἐμπειρία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου
ἑνὸς ἀτόμου· καὶ μονάχα ἔτσι ἡ ἡδονὴ ἔχει μιὰ σημασία
πού ὁ φιλόσοφος ὀφείλει νὰ ὑπολογίσει. Ἀλλὰ δύσκολα
ν' ἀπαντήσῃ κανεὶς τὴν ἡδονὴ στὴν καθαρὴ (στὴν ἰδανι-
κὴ) μορφή πού ἀναφέρω· εἶναι πάντοτε ἀνάμικτη μὲ
ἄλλα στοιχεῖα, μὲ ἀδυναμίες τοῦ ἀτόμου πού ἀφο-
ρᾶνε μιὰν ἀνυπαρξία ἄσχετη ὀλότελα πρὸς τὴν ὑπαρξὴ,
καὶ πού γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀκριβῶς συσκοτίζουν τὴν μερικὴ
ἔστω ἀλήθεια τῆς ἡδονῆς· ὅμως ὀφείλει ὁ φιλόσοφος νὰ
διαβάσει τὴν πηγαία ἡδονὴ στὴν ὅποια ἐκείνη ἀνθρώπι-
νὴ ἐκδήλωση βρίσκεται κρυμμένη. Ὅ,τι δὲν ἔγινε ὑπαρξὴ
κι ὅμως εἶναι πραγματικότητα, καὶ προφτάνει ἀκόμα νὰ
μετουσιωθεῖ σὲ ὑπαρξὴ ἂν ἕνα ἐγὼ τὸ θελήσει ἀπὸ τὴν
ἀρχὴ ἴσαμε τὸ τέλος μιᾶς προσπάθειας δημιουργίας, ἐ-
κεῖνο εἶναι ἡδονή· εἶναι μονάχα ἡδονή, ἡδονὴ καὶ τίποτε
ἄλλο, ἀληθινὴ ἡδονὴ γιὰτὶ πραγματικότητα καὶ ὄχι ἄ-

νυπαρξία. Ἡ θυσία τοῦ ἀνθρώπου θὰ κατευθύνεται λοιπὸν πρὸς μιὰ τέτοια ἡδονή· καὶ πιὸ συγκεκριμένα, ὁ ἄνθρωπος θὰ ζητάει μιὰ τέτοια ἡδονή γιὰ νὰ ἔχει ἀκριβῶς τὴ δύναμη νὰ τὴν ἀπαρνηθεῖ ὅταν θὰ μπορούσε ἀκόμα νὰ ἐξακολουθήσει τὴ νωθρὴ ἐπανάληψη τῆς ἐμπειρίας του· νὰ τὴν ἀπαρνηθεῖ **καὶ νὰ πράξει ἀντίθετα!** Γιατὶ ἡ πράξη ἀντίθετη τῆς ἡδονῆς, εἶναι ἐκεῖνο ποῦ οἱ περισσότεροι ὀνομάζουνε «πνευματικὴ ζωή»· εἶναι ἡ πορεία πρὸς τὴν ὑπαρξη.

Ὁ συνολικὸς ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ μοιράσει τὸ χρόνο του διαφορετικὰ· ἡ ἀκέραια ζωὴ του (καὶ μονάχα αὐτὴ μᾶς ἐνδιαφέρει, ἔχει σημασία γιὰ τὸ φιλόσοφο, γιατί μονάχα αὐτὴ ἔχει σχέση μὲ τὴν ὑπαρξη), εἴτε ἡδονὴ εἴτε θυσία τῆς ἡδονῆς εἶναι. Ἐννοῶ ἀγνή ἡδονή, αὐθυπόστατη, πλέρια, ποῦ δὲ γυρεύει ἄλλο ἐξὸν ἀπ' τὸν ἑαυτὸ τῆς, καὶ ἀγνοεῖ ἄλλες ἡδονές· ἐννοῶ συνεπῶς καὶ κατὰ μείζονα λόγο θυσία μιᾶς τέτοιας ἡδονῆς. Ὁ συνολικὸς ἄνθρωπος δὲν ἐγκαταλείπει ποτὲ τὴ δική του αὐτάρκεια, δὲ σκέπτεται καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τὴν ἐγκαταλείψει· εἶναι φυσιολογικῶς **ἀφθαρτα αὐτάρκης**· γι' αὐτὸ ἡ ζωὴ του εἶναι πάντοτε ἡδονή, ἀγνή καθαρὴ ἡδονή. Ἀπομένει δὲ μονάχα τὸ χρέος νὰ γίνῃ θυσία τέτοιος γεμάτης ἡδονῆς, γιὰ νὰ ὑπάρξει ὁ συνολικὸς ἄνθρωπος, καὶ νὰ ὑπάρξει ἡ συνολικὴ πραγματικότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ συνολικὸς ἄνθρωπος ποῦ ἐπιμένει ἴσαμε τὸ τέλος στὴν ἡδονή, ἀντιφάσκει ἀναγκαῖα μὲ τὸν ἑαυτὸ του, μὲ τὴ δική του αὐτάρκεια· γιατί μὲ τὴν ἡδονὴ δὲν ἐπάρκει κανεὶς στὴν ὑπαρξη, στὴν ἀληθινὴ αὐτάρκεια· ἡ ἡδονή, σὰ σπαραχτικὴ χαρὰ τῆς συνολικῆς φθορᾶς, ἀρνεῖται, ὅταν φτάσει στὸ ὕψος τῆς εἰλικρίνειας τῆς ποῦ εἶναι ὁ θάνατος, τὸ ἴδιο ἀληθινὸ σύνολο· ἡ ἡδονὴ ἢ ἀγνή ἡδονὴ ἀποκαλύπτεται τότε μέθη τοῦ πεπερασμένου, ὁ ἄνθρωπος ποῦ γιὰ νὰ μὴν ἐξοικειωθεῖ ἀπόλυτα μὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ γίνῃ ἓνας μὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, προτιμάει τὴν πιὸ τρελλὴ διέξοδο, τὸ θάνατο· τότε ἀκρι-

βῶς συμβαίνει ἡ πιὸ τρομερὴ ἀντίφαση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ συνάμα ἡ πιὸ βέβαιη νίκη τῆς ὑπαρξῆς, γιατί πεθαίνοντας ὁ ἡδονιστῆς—ἄνθρωπος γίνεται ἓνας μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἂν καὶ δυστυχῶς αὐτοὶ διαρκοῦν νεκροί !

Ἐφίσταται (ἔχει δηλαδὴ ὑπόσταση) ἡ συνολικὴ πραγματικότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ὑφίσταται τὸ συνολικὸ ἐγὼ τοῦ μόνου ἀνθρώπου πρῶτα ἀπὸ τὴν ὑπαρξῆ· ἡ ἐνότητα, ἡ ἀναίρεση τῶν δυὸ ὑποστάσεων γίνεται μονάχα μὲ τὴν ὑπαρξῆ τοῦ Ἀνθρώπου. Ἡ συνολικὴ πραγματικότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι μιὰ ὑποτιθέμενη πραγματικότητα, ὅπως οἱ σκεπτικιστὲς φαντάζονται· μήτε ἓνα ἄπιαστο ἰδανικόν, ὅπως σκέπτεται ὁ κοινὸς νοῦς· ἔχει τὸ ἄνταντίον ὑπόσταση, ποὺ τὴν ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἀναγκαῖα σχέση τῆς μὲ τὸ συνολικὸ ἐγὼ τοῦ μόνου ἀνθρώπου (τὸ συνολικὸ ἐγὼ εἶναι πάντοτε ἐγὼ τοῦ μόνου ἀνθρώπου, τοῦ ἀτόμου—ἀνθρώπου δηλαδὴ).

Τὸ συνολικὸ ἐγὼ πρῶτα ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς ὑπαρξῆς, δὲ μπορεῖ νὰ ἐπαρκέσει στὸν ἑαυτὸ του μὲ ἄλλην ὅποιαν ἐνότητα· ἀναγκαῖα ἀντιμετωπίζει ἓνα ἕτερον (δὲ λέω ἓνα μὴ ἐγὼ, γιατί ἡ σχέση ποὺ ἐδῶ τονίζεται δὲν εἶναι γνωσιολογικὴ), ἓνα ἀπόλυτο ἕτερον· αὐτὸ ποὺ ὀνομάζω, καὶ εἶναι, ἡ συνολικὴ πραγματικότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ συνολικὸ ἐγὼ ἡδονίζεται, μπορεῖ καὶ θυσιάζει τὴν ἡδονή, μπορεῖ ἔτσι καὶ φτάνει στὴν ὑπαρξῆ· ἡ συνολικὴ πραγματικότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων δὲ ζεῖ, καὶ κατὰ συνέπεια δὲν ἡδονίζεται, δὲν ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ θυσιάσει τὴν ἡδονή· σὰν μόνον ἀναγκαῖον ἕτερον τοῦ συνολικοῦ ἐγὼ τὸ ἀκολουθεῖ, κ' ἔχει ὑπόσταση δική της, ἐφ' ὅσον τὸ συνολικὸ ἐγὼ δὲν ὑπάρχει ἀκόμα· ἔχει μιὰ ἴδια ὑπόσταση μὲ τὸ συνολικὸ ἐγὼ (δηλαδὴ παύει νὰ εἶναι ἕτερον), ὅταν αὐτὸ ἐπιτύχει τὴν ὑπαρξῆ. Ἡ ὑπαρξῆ εἶναι ἡ μόνη ἀπόλυτη ἐνότητα.

Ἀθήνα Ὀκτώβρης 1936—Μᾶης 1937

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000076809

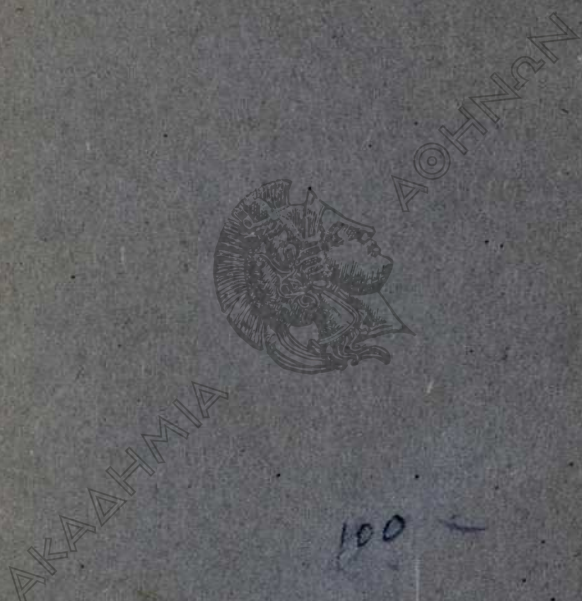
Τυπογραφείο Ροδάκη
Παλλάδος 18.—'Αθήνα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

A11062

100